

پیش‌خواران

آنچه زنده یاد آیت‌الله محمد مؤمن‌قمی به تاریخ سپرد

حتی یک رأی مصلحت‌آمیز نداده‌ام!

■ **محمدرضا کاتبینی**

زنده‌یاد آیت‌الله حاج شیخ‌محمد مؤمن‌قمی از عالمان و مدرسان مبارز حوزه‌علمیه قسم در دوران پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و نیز کارگزاران نظام اسلامی در دوران برقراری آن است. اثری که هم اینک به شما معرفی می‌شود، شامل بخشی از خاطرات آن مرحوم است که به همت مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تنظیم و منتشر شده است. ناشر در دیپاچه این اثر و درباره موضوع آن، چنین آورده است: «آیت‌الله محمدمؤمن‌قمی از شخصیت‌های برجسته حوزه علمیه قم است که با استفاده از موقعیت علمی شهر قم، توانست در درس علمای بزرگی همچون: مرحوم علامه طباطبایی، آیت‌الله شیخ مرتضی حائری، آیت‌الله گلپایگانی و امام خمینی شرکت کند و بهره‌های علمی وافری ببرد. دقت و تیزبینی در موضوعات علمی از ویژگی‌های بارز آیت‌الله مؤمن است. ایشان به رغم اشتغالات علمی و غوطه‌ور شدن در مباحثات علمی، فلسفی و اخلاقی، از پرداختن به مسائل سیاسی و اجتماعی نیز غافل نبود و با پیروی از حضرت امام در مبارزات مردمی نقش داشت. تبعیده به شهادت—که یکی از نقاط داب و هوای ایران است— گواه این ادعاست. بعد از پیروزی انقلاب نیز علاوه بر اهتمام به موضوعات علمی، تدریس و مباحثه در مسئولیت‌های مختلف انجام وظیفه کرد که ضویت در شورای نگهبان، از فعالیت‌های برجسته ایشان است. از خصوصیات اخلاقی آیت‌الله مؤمن می‌توان به تواضع و فروتنی ایشان اشاره کرد که این امر سبب شد در بیان و انتشار خاطرات دچار تردید نشوند، اما با اصرار مرکز اسناد، این امر تحقق یافت و آنچه می‌خوانید مجموعه خاطرات آقای مؤمن‌قمی است

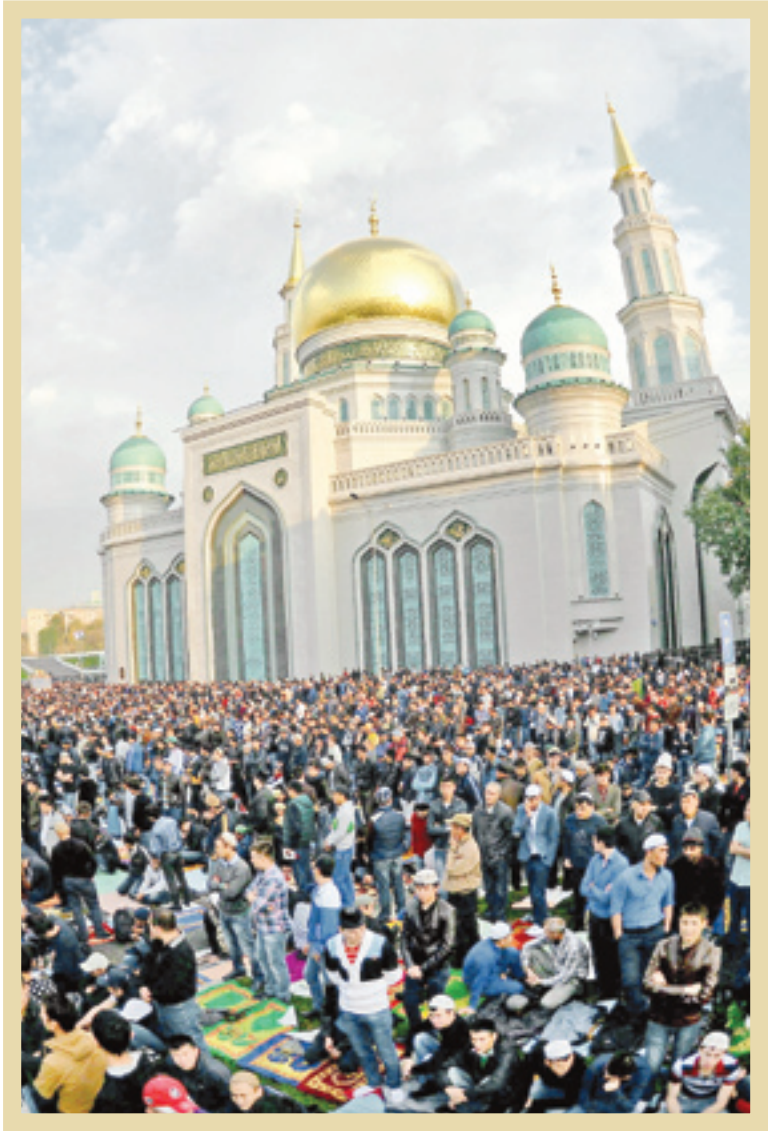

✚ طری‌ح از چهره زنده‌یاد آیت‌الله محمدمؤمن‌قمی

که در مرکز اسناد قم ضبط شده و پس از بازنویسی و تدوین در سه فصل، سامان یافته‌است. فصل اول به وضعیت خانواده، تحصیلات و اسنادی می‌پردازد. فصل دوم به خصوصیات علمی و اخلاقی استاد برجسته خود امام خمینی اشاره می‌کند و فصل پایانی نیز به راه‌های خود به انجام وظیفه در شورای نگهبان و شورای نگهبان و انتخابات دوره سوم مجلس شورای اسلامی می‌پردازد که از موضوعات مهم این فصل است… آیت‌الله مؤمن‌قمی در بخشی از این خاطرات درباره نگاه خود به انجام وظیفه در شورای نگهبان چنین آورده است: «واقعیت این است که شوراای نگهبان، هرگز به صورت خطی برخورد نکرده و تسلیم هیچ‌کس هم نشده‌است، حتی به خاطر ندرام جزئی برخلاف قانون، خود به انجام وظیفه در شورای نگهبان متعهد تا به حال، یک رأی مصلحت‌ن داده و از محدوددای که برای یک عضو شورای نگهبان تعیین شده است، فراتر نرفته‌ام، حتی به برخی از آقایان شورا هم گفته‌ام که خلاف مرز و حد تعیین شده حرکت کردن، ممکن است خروج از وظیفه و خلاف شرع باشد. به یاد دارم حضرت آیت‌الله آقای صافی می‌گفتند: پس اگر این طور باشد، اگر شما قاضی باشید، لایذ ممکن است بعضی از آقایان شورا را تعزیر هم بکنید! وقتی مسئله‌ای به ما ارجاع می‌شد یا مربوط به شورای نگهبان بود و ما طبق موازین احیاناً به سود آقای میرحسین موسوی انجام می‌دادیم، طبعی که مقابل میرحسین موسوی بودند، قهراً واکنش نشان می‌دادند که: چرا چنین کردید؟ برخی از افراد این طیف حتی با من رفاقت داشتند و در عین حال نیم ساعت و سه ربع صحبت می‌کردند که در فلان قصه، چرا شورای نگهبان آن گونه به سودمیرحسین موسوی نخست‌وزیر رأی داد تا ایشان بتواند از این امر استفاده کند؟ ما می‌گفتیم: ر‌ایمان قانونی است، ممکن است با آقای موسوی اختلاف سلیقه داشته‌باشیم، ولی این دلیل نمی‌شود در مقام رأی دادن و تصمیم‌گیری، این تفاوت سلیقه را لحاظ کنیم. امید‌است خداوند متعال هم‌همان را در طول عمر موفق بدارد تا وظیفه‌الهی خویش را بشناسیم و سرسوزنی از آن منحرف نشویم…»

تاریخ

تاریخ ۸۸۴۹۸۴۳۷

نماهی از بازگزارای نماز عید فطر، توسط مسلمانان روسیه

در مرحله اول، اسلام به وسیله سپاه اعراب مسلمان که به جنگ حکومت خزرهای منطقه قفقاز رفته بودند، به روسیه وارد شد اما بنا بر اطلاعاتی که در کتنب تاریخی ثبت شده است، در مرحله بعدی اسلام به وسیله **تجار مسلمان ایرانی در قرن دوم هجری قمری به روسیه وارد شده است**؛ تجاری که ابریشم، مروارید، طلا و نقره، فلفل و مشک به روسیه می‌بردند و از آنجا پوست، عسل، شمشیر و چوب‌های مرغوب درخت را به ایران می‌آوردند

نظری تاریخی به نقش بازرگانان ایرانی در گسترش اسلام در دو قاره آسیا و آفریقا

تاجران ایرانی

در قامت مبلغان آیین محمدی

و در طول دو قرن، تأثیر فرهنگی عمیقی بر مردم آنجا به جا گذاشتند^۱.
جالب است که یکی از کتاب‌های باقی مانده از تجار ایرانی قرن سوم که به بنگلادش نیز سفر داشته است، کتاب سفرنامه سلیمان سیرافی است. سلیمان تاجری اهل «سیراف» بود آبندر ظاهری در استان بوشهر فعلی، ا.و در سال ۲۳۷ هجری قمری یک سفر تجاری از طریق دریا به چین داشت که در طول مسیر کشورهای زیادی چون هند و مالزی و اندونزی را هم دید. سلیمان سیرافی وقتی به خلیج بنگال می‌رسد، درباره مردمان آنجا در کتابش می‌نویسد: «هر دم این جزایر بسیار باهوش و هنرمندند و کشتی‌های عظیم و عمارت‌های عالی می‌سازند. در همه جزایر ماهرتر از مردم این جزایر در حرفه و صنعت پارچه‌بافی نیست. در جزیره سردانپ صید مروارید متداول است و در آن کوهی است به نام «اهون» که حضرت آدم(ع) پس از خروج از بهشت روی قلّه آن هیوط کرده‌است.»^۲.

ورود ۳۲۵کشتی حامل تجار ایرانی به اندونزی
جمهوری «اندونزی د» به عنوان پنجمین کشور وسیع قاره آسیا در آب‌های جنوب شرقی این قاره و در شمال غربی استرالیا واقع است. در واقع اندونزی مجمع‌الجزایری بر کسب از ۱۳ هزار و ۷۰۰ جزیره کوچک و بزرگ است که حدود ۶هزار جزیره آن مسکونی است. نزدیک ۹۰درصد مردم این کشور مسلمان هستند و مسیحیان، بوداییان و هندوها در شمار اقلیت‌های دینی اندونزی محسوب می‌شوند. مسلمانان اندونزی دومین امت مسلمة و پیرو مکتب شافعی هستند. پرفسور «جایا دتینگراد» از مورخان مشهور اندونزیایی که شافعی مذهب بود، اعتقاد داشت ورود دین اسلام به اندونزی توسط شیعیان و در قرن سوم هجری اتفاق افتاده است. او دو تن از فرزندان امام جعفر صادق(ع) را که برای حفظ جان خود از دست عباسیان به اندونزی گریخته بودند، عامل ورود اسلام به کشورش معرفی می‌کرد. پرفسور دتینگراد معتقد بود: «محمد بن علی بن جعفر صادق(ع)» و «حسن

بن علی بن جعفر صادق(ع)»، اولین شیعیانی بودند که همراه خانواده با خود به اندونزی وارد شدند و پس از ادواج «حمد بن عیسی بن محمد بن علی بن جعفر صادق(ع)» با یکی از دختران امرای محلی در منطقه جاوه اندونزی، اسلام با تفکر شیعی تا حدودی در این منطقه از کشور اندونزی گسترش یافت اما چند قرن بعد و در سال ۷۱۷ق.و ورود ۳۲۵کشتی حامل تجار ایرانی به اندونزی، اسلامی که آمیخته به محبت اهل گسترش پیدا کرد. در واقع وجود مزار علمای بزرگی چون: سیدحسام‌الدین‌الحسینی در منطقه آچه در شمال غربی سوماترا سیدالشریف حسن بن علی بن استرآبادی در همان منطقه، مولانا حسن‌الدین در شهر بانتن در جاوه شرقی که همگی محل زیارت مسلمانان و شیعیان اندونزیایی است و البته عزاداری مسلمانان این کشور در دو ماه «حسن و حسین» یعنی محرم و صفر، از نشانه‌های بارز گسترش اسلام به دست شیعیان و ایرانیان مسلمان است.^۳

■ **«هوئی»‌های مسلمان؛ قومی**

چینی – ایرانی

سرزمین چین یکی از کهن‌ترین تمدن‌ها و حکومت‌ها را در تاریخ داراست و سومین کشور بزرگ جهان محسوب می‌شود. بیشتر مردم چین، پیرو آیین بودا هستند و بعد از آن ادیانی چون: شینتو، شسنی و هندو و سپس سسه دین الهی مسیحی، اسلام و یهودی، جزو ادیان اقلیت این کشور محسوب می‌شوند. اسلام در زمان خلیفه سوم و در سال ۶۵۱ میلادی برابر با ۳۰هجری و بعد از ورود هیئت اعزامی عثمان به سرپرستی هبیره بن مشمرج کلایب به دربار «امپراطور تانگ» به چین وارد شد. چند سال بعد از آن اولین مسجد در شهر کانتون چین، به دستور سعدبن ابی وقاص ساخته شد. جالب است که در حال حاضر در شهر کانتون، مقبره‌ای به نام سعدبن ابی وقاص وجود دارد! بعد از آن و در طول دو قرن، هزاران مسلمان عرب و ایرانی نیز از راه دریا و هم از مسیر جاده ابریشم، با هدف تجارت به چین رفتند، البته تعدادی از آن تجار ایرانی در بخش غربی کشور چین ساکن شدند و با ازدواج بخشی از آن تجار ایرانی با دختران چینی، ملیتی جدید در غرب و شمال غربی چین به وجود آمد که به آنها «خوئی» یا «هوئی» می‌گویند. تأثیرپذیری مردمان هوویی از فرهنگ، ادبیات و هنرهای ایرانی، همچنان و در روزگار فعلی هم مشاهده می‌شود، به طوری که در حال حاضر در شهر گوانگ چو، چندین قبر و مقبره مربوط به ایرانیانی که اسلام را با خود به چین آوردند، باقی و محل زیارت است، البته باید توجه داشت جمعیت مسلمانان چین که نزدیک ۵۰میلیون نفر تخمین زده می‌شود، علاوه بر مسلمانان هوویی، مسلمانان یوغوری، دوتنگ شینگان، سالا، ازبک و تاتار را هم شامل می‌شود^۴.

■ **ایرانیان و ورود اسلام به کشور کتابخوان‌ها**
در قدامتوسین روسیه جمعیتی بالغ بر ۱۵۰میلیون نفر زندگی می‌کنند که حدود ۲۲درصد آنها روس هستند. صدبقیه را اقوامی چون تاتارها (۴درصد)، اوکراینی‌ها (۴درصد)، چوچوش‌ها(یک‌درصد) و سایر اقوام (یک‌درصد) تشکیل می‌دهند. بیش از سه‌چهارم مردم روسیه مسیحی هستند و پیرو کلیسای ارتدوکس. بعد از مسیحیت، ابتدا اسلام و سپس یهودیت و بودیسم، بیشترین پیروان را در روسیه دارند. بنا بر آمارهای دولتی کشور روسیه، جمعیت مسلمانان این کشور ۵ میلیون نفر است. ولی طبق آمار شورای مفتیان روسیه، جمعیت مسلمانان آن به ۱۳میلیون نفر می‌رسد. بیشتر مسلمانان روسیه در مناطق ولگای مرکزی و قفقاز زندگی می‌کنند

و تنها در شهر «مسکو»، یک میلیون مسلمان ساکن هستند. نرخ بی‌سوادی در این کشور، صفر است و مردمان این کشور، به شدت اهل مطالعه هستند. در مرحله اول، اسلام به وسیله سپاه اعراب مسلمان که به جنگ حکومت خزرهای منطقه قفقاز رفته بودند به روسیه وارد شد اما بنا بر اطلاعاتی که در کتنب تاریخی ثبت شده است، در مرحله بعدی اسلام به وسیله تجار مسلمان ایرانی در قرن دوم هجری قمری، به روسیه وارد شده است؛ تجاری که ابریشم، مروارید، طلا و نقره، فلفل و مشک به روسیه می‌برند و از آنجا پوست، عسل، شمشیر و چوب‌های مرغوب درخت را به ایران می‌آوردند اما چند قرن بعد و پس از تسلط مغول‌ها بر خاک روسیه در سال ۱۲۳۷م. شرایط برای رشد اسلام در این کشور فراهم شد، زیرا مغول‌های تازه‌مسلمانی که برای کشور گشایی به روسیه رفته بودند، کم‌کم با سکونت در خاک روسیه، زمینه را برای گسترش اسلام در آن سرزمین مهیا کردند. به ویژه «شاهزاده قاسم» از شاهزادگان مغول، با ساخت مشهوری مجهز و همراه با مساجد و بازارهای پررونق در کنار رود ولگا و استقرار یک دولت شگوهمند در آن، باعث مهاجرت گسترده مسلمانان به آن منطقه شد.^۵

■ **شیرازی‌ها در تانزانیا**

سرزمین کنونی تانزانیا در دوران بسیار دور، محل زندگی مردمانی بود که آنها را نژاد «بانتو» می‌نامیدند. مردمان این سرزمین در قالب قبایل گوناگون و بزرگی چون: ماسایی، تیاموزی و سوکومایی در کنار هم زندگی می‌کنند. ورود اولیه اسلام به این کشور به دوره عبدالملک مروان بر می‌گردد. در این دوره، طیفه فقط توانست به بخش محدودی از سرزمین تانزانیا،

۹ جوان

|روزنامه جوان | شماره ۶۳۴۷

یعنی منطقه «زنگبار» وارد شود اما دور دوم ورود و گسترش اسلام در این کشور به قرن چهارم هجری قمری بر می‌گردد، یعنی زمانی که یک تاجر شیرازی به نام «حسن بن علی» به همراه شش پسرش و با کشتی‌های تجاری به منطقه «زنگبار» و شهر دارالاسلام فعلی وارد شدند. بعدها و طی رفت و آمدهایی که تجار شیرازی به این منطقه داشتند و در نهایت مهاجرت گروهی از شیعیان منطقه شیراز به زنگبار و مهم‌تر از آن با ازدواج برخی از نوادگان حسن بن علی شیرازی با دختران بومی زنگبار، نسل جدیدی در این کشور به وجود آمد که به نام «شیرازی‌ها» معروف شدند. به ویژه با سکونت شیرازی‌ها در منطقه کیلوا و دارالاسلام و شکل‌گیری زبان سواحیلی که مخلوطی از واژه‌های عربی، فارسی و باتوتویی آوالبتسه امروزه واژه‌های انگلیسی و هندی آ است، طی چند قرن به قدرت گرفتن شیرازی‌ها در آن سرزمین انجامید، به طوری که حکومت شیرازی‌ها طی قرون هفتم و هشتم هجری، یکی از قدرتمندترین تمدن‌ها را در منطقه شرق آفریقا ایجاد کرد و علاوه بر آبادانی و گسترش رفاه در شرق آفریقا، سبب گسترش اسلام شیعی در منطقه شاخ آفریقا هم شد. حکومت شیرازی‌ها در تانزانیا تا اواخر قرن نهم و قبل از تهاجم استعمارگران بر تقالی به این منطقه، همچنان برپا بود^۶.

آنچنان که گفته شد، در قاره آفریقا این تنها کشور تانزانیا نبود که اسلام شیعی به وسیله ایرانیان تاجر و شیرازی‌ها در آن گسترش پیدا کرد، بلکه چند کشور دیگر آفریقای که عمدتاً در همسایگی تانزانیا بودند هم شدیداً از شیرازی‌ها و عقایدشان تأثیر پذیرفتند، مثلاً کشور کنیا که یک کشور ساحلی در شرق آفریقااست و مرز مشترک با تانزانیا دارد، یکی از این کشورهاست. پای بازارگانان عرب و ایرانی، از قرن دوم هجری قمری به سواحل کنیا باز شد. این رفت و آمدها در قرون بعدی، به مسلمان شدن مردمان برخی از قبایل منطقه ساحلی موباسا و مالیندی منجر شد و سپس در قرون بعدی و با مهاجرت و ازدواج اعراب و ایرانی‌ها (شیرازی‌ها) با بومیان این منطقه، اسلام در مناطق ساحلی گسترش زیادی پیدا کرد^۷. همچنین در همان دوره و با قدرت گرفتن شیرازی‌ها در تانزانیا، کم‌کم پای مسلمانان شرق آفریقا برای تجارت به کشور زمبابوه‌فعلی در آفریقای مرکزی هم باز شد و به این ترتیب و بر اساس رفت و آمد و تعامل مسلمانان ایرانی، عرب و آفریقایی با قبایل اطراف رودخانه‌های زامبزی و لیموپوپو، اسلام در میان بومیان این منطقه، به ویژه در ناحیه سوفالا گسترش پیدا کرد^۸.

■ **کلام آخر**

بر اساس آنچه در صفحات تاریخ ثبت شده است، حسن سلوک، انصاف و دینداری و تدین تجار و بازرگانان مسلمان و به ویژه تجار ایرانی هنگام تجارت با اقوام مردم کشورهای دیگر در قرون گذشته، از عوامل مهم گرایش مردمان غیرمسلمان آن کشورها به سمت اسلام بوده است؛ اتفاق مبارکی که غیر از اهمیت دینی و معنوی آن می‌تواند از منظر تاریخی و بیودنهای دوستی و عاطفی میان ملت ما و سایر ملت‌ها بسیار مهم باشد، به همین دلیل هم لازم است با کنکاش‌های عمیق تر تاریخی، ریشه این پیوندها مورد بررسی قرار گیرد و منابع اطلاعاتی بیشتری در این زمینه برای تبادل فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، دینی و علمی با سایر کشورها، در اختیار مسئولان و فعالان امور اقتصادی و فرهنگی – مذهبی در عرصه بین‌الملل قرار بگیرد.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- جعفری، عباس، دانشنامه «گیتاشناسی»، جلد اول، مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، چاپ اول ۱۳۸۹. ش.صص ۲۷۲ و ۲۷۳
- ۲- روایت شده از *اسام علی(ع)* که فرمودند: «خوشترین زمین‌ها سرزمین هنداست که خدا آدم را در آنجا آورد»*ورده*، *امالی*، شیخ صدوق، ص ۵۵۷.
- ۳- دارالمعارف نشیخ، جلد۳، بنیاد خیریه فرهنگی شفا، ۱۳۷۱. ش.صص ۴۴۵
- ۴- *نزهة جواد*، «سفرهای سلیمان سیرفی»- *از خلیج فارس تا چین* - مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، چاپ دوم ۱۳۸۴. ش.صص ۳۴ و ۳۵
- ۵- حاج سیدجوادینامی و دیگران، *دائرةالمعارف تشیع*، جلد دوم، نشر شهید سعید محتجبی، ۱۳۷۵، ص ۵۳۴ و ۵۴۴ و رامین و دیگران، *دانشنامه دانش‌گستر*، جلد۳، چاپ مؤسسه علمی و فرهنگی دانش‌گستر، ۱۳۸۹. صص ۱۷۶ و ۱۷۷.
- ۶- *گلی زواری، غلامرضا*، «سرزمین اسلام»- *شناخت کشورهای اسلامی- انتشارات بوستان کتاب(قم)*، چاپ ۱۳۸۵. ش.صص ۲۱۷ و «دانشنامه جهان اسلام»، جلد ۱، صص ۳۳۲
- ۷- *دانشنامه دانش‌گستر*، جلد۶، مؤسسه علمی و فرهنگی دانش‌گستر، چاپ ۱۳۸۹. ش.مدخل روسیه و رانیزی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در روسیه، «اسلام و مسلمانان در قدامتوسین روسیه»، نشر مرکز مطالعات فرهنگی بین‌المللی(تهران)، چاپ اول ۱۳۸۰. صص ۳۰۳ تا ۳۰۶
- ۸- عرب احمدی، امیربهرام، «شیعیان تانزانیا: دیروز و امروز»، *نشر بین‌المللی الهدی*، چاپ ۱۳۷۹. ش.صص ۲۳۶ تا ۲۳۸ - و- *دانشنامه جهان اسلام*، جلد۶، چاپ اول، ۱۳۸۰. ش.صص ۳۰۳ تا ۳۰۶
- ۹- جعفری، عباس، *دانشنامه گیتاشناسی*، مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، چاپ ۱۳۸۹. ش.صص ۱۱۴
- ۱۰- *فرهنگ جغرافیایی سخن*، «انتشارات سخن، چاپ ۱۳۹۱. ش.صص ۵۱۳ و ۵۱۴».

مسلمانان چینی در حال نماز در تهران.

